

Adam Lityński

Wyższa Szkoła Humanitas, Sosnowiec

adamlityn@interia.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0899-9130>

Na służbie imperium Zła. Sudopłatow i Sierow o 17 września 1939 r.

<http://dx.doi.org/10.12775/SIT.2021.008>

1. Diaboliczni bohaterowie

W 1994 r. ukazały się Pawła Sudopłatowa *Wspomnienia niewygodnego świadka* (tłumaczenie polskie w 1999 r.)¹. Robert Conquest, wybitny historyk brytyjski, którego znawcom dziejów Związku Sowieckiego przedstawiać nie trzeba, napisał w przedmowie do wspomnień Sudopłatowa, że „książka ta jest najbardziej sensacyjną, wstrząsającą, a jednocześnie pod wieloma względami najobszerniejszą autobiografią kogokolwiek ze środowiska stalinowskiego. Prawdopodobnie od chwili opublikowania tajnego przemówienia Chruszczowa nikt bardziej nie rozszerzył naszej wiedzy o tym okresie”².

¹ P. Sudopłatow, *Wspomnienia niewygodnego świadka*, tłum. J. Markowski, przedmowa R. Conquest, wstęp i przypisy do wydania polskiego S. Jaczyński i M. Jasiak, Warszawa 1999.

² R. Conquest, *Przedmowa* do: *ibidem*, s. 15.

Trzeba się zgodzić ze zdaniem, że „Sudopłatow to człowiek-instytucja, jeśli chodzi o tajne operacje rosyjskiej służby wywiadowczej z lat 1920–1953”³. Człowiek o ogromnych kompetencjach w zakresie operacji specjalnych oraz szpiegostwa; po 1938 r. pozostający w stałym kontakcie z Ławrientijem Berią i Józefem Stalinem. Jako prawa ręka Berii aresztowany w 1953 r. i skazany, odbył w całości karę 15 lat więzienia. U schyłku swojego długiego życia, już po upadku Związku Sowieckiego, Sudopłatow zdecydował się nagrać dwojgu zachodnim dziennikarzom swoje wspomnienia, z udziałem i pomocą swojego syna, profesora Uniwersytetu Moskiewskiego. Ostateczny kształt książki nadało wydawnictwo i ten szlif redakcyjny jest zauważalny, co różni te wspomnienia od pamiętnika, o którym poniżej. Niczego nie żałował, może poza tym, że przez te 15 lat, które odsiedział w więzieniu, mógł się przydać komunizmowi i Związkowi Sowieckiemu. „Nie wierzyliśmy, by istniały jakieś problemy moralne [...]. Byliśmy przekonani, że prowadzimy walkę na śmierć i życie dla uratowania naszego wielkiego eksperymentu – stworzenia nowego systemu społecznego [...] każdy, kto nie był z nami, był przeciwko nam”⁴.

W 2019 r. ukazały się w języku polskim, wydane szybko po opublikowaniu wersji rosyjskiej (2016), *Tajemnice walizki generała Sierowa. Dzienniki pierwszego szefa KGB. 1939–1963*⁵. Są to prowadzone w zasadzie na bieżąco przez niemal ćwierć wieku zapiski szefa sowieckiej bezpieki, a później sowieckiego wojskowego Głównego Zarządu Wywiadu (GRU) „Iwana Groźnego”, jak nazwała go kiedyś brytyjska prasa⁶. W innym miejscu wyraziłem

³ J. i L. Schecter, *Wstęp* do: *ibidem*, s. 22.

⁴ P. Sudopłatow, *Wspomnienia*, s. 27.

⁵ *Tajemnice walizki generała Sierowa. Dzienniki pierwszego szefa KGB. 1939–1963*, red. A. Hinsztein, tłum. A. Janowski, J. Cichocki, Konstancin-Jeziorna 2019. Aleksandr Hinsztein – członek Centralnej Rady Rosyjskiego Towarzystwa Wojskowo-Historycznego, przygotował wydanie rosyjskie. Każdy rozdział poprzedził zwięzłym komentarzem historycznym, a także opatrzył przypisami.

⁶ Tytuł wydanych obecnie pamiętników wziął się stąd, że dwie walizy w większości zapisków odręcznych, a po części maszynopisów, w zamurowanej wnęce

już swój pogląd, że opublikowane pamiętniki Sierowa przebiły swoją wartością historyczną wspomnienia Sudopłatowa. Warto choćby zauważyć, że Sierow jako jedyny w Związku Radzieckim był szefem zarówno „cywilnego” Komitetu Bezpieczeństwa Państwowego (KGB), jak i wojskowego Głównego Zarządu Wywiadu (GRU).

Kiedy 1 września 1939 r. III Rzesza napadła na Polskę, Nikita Siergiejewicz Chruszczow był wówczas sekretarzem generalnym Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii (bolszewików) Ukrainy, a 2 września 1939 r. ludowym komisarzem spraw wewnętrznych (NKWD) Ukraińskiej SRR został mianowany Iwan Aleksandrowicz Sierow. W dwa dni później Sierow został awansowany na stopień komisarza Bezpieczeństwa Państwowego III rangi. Nic się nie działo przypadkowo, wszak wraz z uderzeniem sił III Rzeszy na Polskę przystępowano do realizacji tajnego protokołu dołączonego do paktu Ribbentrop–Mołotow, a więc rola i siły NKWD były Stalinowi szczególnie potrzebne na trudnych dla Sowietów terenach Polski, które w myśl tajnego traktatu rozbiorowego miały przypaść Związkowi Sowieckiemu. Chruszczow z Sierowem współpracowali dobrze: „Darzyłem go szacunkiem i zaufaniem” – wspominał po latach Chruszczow⁷. Iwan Aleksandrowicz Sierow po raz pierwszy znalazł się na tak odpowiedzialnym stanowisku, ale w swojej zbrodniczej działalności był tak wybitnym funkcjonariuszem Zła, że od tego momentu Stalin i Beria powierzali mu odpowiedzialne i samodzielne stanowiska na wszelkich odcinkach: to od 17 września 1939 r. i później od 1944 r. Sierow skutecznie pacyfikował Polskę i Polaków (*Stalinowski kat Polski – Nikita Pietrow*)⁸. Nie tylko zresztą Polaków, bo także narody krajów bałtyckich, a w latach 1941–1944 Sierow stał się specjalistą

domu odkryła w trakcie remontu podmoskiewskiej daczki wnuczka zmarłego 12 lat wcześniej Iwana Sierowa. Ona odziedziczyła ten dom.

⁷ N.S. Chruszczow, *Fragmenty wspomnień*, „Zeszyty Historyczne” 2000, z. 132, s. 124; zob. też R.A. Miedwiediew, *Chruszczow. Biografia polityczna*, tłum. W. Zagórska, Warszawa 1990, s. 37.

⁸ N. Pietrow, *Stalinowski kat Polski Iwan Sierow*, tłum. J. Prus-Wojciechowska i K. Syska, Warszawa 2013. Książka Pietrowa, nosząca w oryginale tytuł *Первый председатель КГБ Иван Серов*, wydana została w Polsce pod trafnie skorygowanym tytułem *Stalinowski kat Polski Iwan Sierow*. Pewnie niektórym

od deportacji licznych narodów żyjących z dawna w ZSRR (Niemców nadwołżańskich, Czeczenów, Kałmuków, Karaczajewców, Tatarów krymskich); wysłany na Węgry w jesieni 1956 r. wspólnie z Jurijem Andropowem spacyfikował powstanie węgierskie.

W ten sposób czytelnik polski otrzymał pamiętniki, względnie wspomnienia dwóch najwyżej stojących w hierarchii funkcjonariuszy sowieckich służb specjalnych. Z istoty swoich funkcji i obowiązków oraz stawianych przed nimi zadań musieli brać aktywny udział m.in. w rozpoczęciu II wojny światowej. Ta zaś – jak wiadomo – rozpoczęła się paktem Ribbentrop–Mołotow i m.in. napaścią 17 września 1939 r. Związku Sowieckiego na Polskę. Można sądzić, że dla polskiego czytelnika interesujące będzie zaprezentowanie, jak haniebny i brutalny rozbiór Polski widzieli i jak w nim uczestniczyli ci dwaj funkcjonariusze sowieckich służb specjalnych – Sudopłatow i Sierow.

Na początek kilka słów o diabolicznych bohaterach. Były to dwa „żywoty równoległe”⁹. Byli niemal rówieśnikami: Sierow urodził się w 1905 r. i żył 85 lat (zm. 1990 r. w Moskwie); Sudopłatow przyszedł na świat w 1907 r. i żył lat 89 (zm. 1996 r. w Moskwie). Obaj pochodzili z biednych wiejskich rodzin; ukończyli szkołę podstawową

czytelnikom warto przedstawić osobę autora. Nikita Wasiliewicz Pietrow, ur. 1957 r., w 2008 r. uzyskał doktorat z filozofii na Uniwersytecie w Amsterdamie na podstawie pracy *Сталин и органы НКВД-МГБ в советизации стран Центральной и Восточной Европы. 1945–1953 гг.* (Stalin i organy NKWD-MGB w sowietyzacji stran Centralnej i Wostocznoj Jewropy. 1945–1953 gody = Stalin i organy NKWD-MGB w sowietyzacji krajów Centralnej i Wschodniej Europy. Lata 1945–1953) Przetłumaczona na język polski książka nosi tytuł *Nowy ład Stalina. Sowietyzacja Europy 1945–1953*, tłum. J. Prus-Wojciechowska i K. Syska, Warszawa 2015. Już w rok później książka ta otrzymała wyróżnienie na II Kongresie Zagranicznych Badaczy Dziejów Polski, odbytym w Krakowie. W Polsce, oprócz kilku prac mniejszych, publikowanych w czasopiśmie, wydano jeszcze dwie książki Nikity Siergiejewicza Pietrowa, a to wspomnianą wyżej *Stalinowski kat Polski Iwan Sierow...* oraz *Psy Stalina*. Tytuł oryginału: *Палачи. Они выполняли заказы Сталина*. [Pałaczi. Oni wypełniali zakazy Stalina – Egzekutorzy. Oni wypełniali rozkazy Stalina], Москва 2011.

⁹ To nie tylko wzięte od Plutarcha, ale zob. też A. Bullock, *Hitler i Stalin. Żywoty równoległe*, t. 1, tłum. J. Mianowski, L. Pastusiak, t. 2, tłum. M. Lipska, J. Mianowski, M. Rudowski, Warszawa 1994.

i od wczesnej młodości, jako nastoletni chłopcy, brali udział w rosyjskiej wojnie domowej w bolszewickich jednostkach wojskowych: starszy brat Sudopłatowa do Armii Czerwonej wstąpił już w 1918 r. i zaraz został czekistą; młodszy – Paweł – jako dwunastolatek uciekł z domu i też wstąpił do Armii Czerwonej. „Ponieważ uczęszczałem do szkoły podstawowej i umiałem czytać oraz pisać, zostałem skierowany do kompanii łączności” – wspominał Sudopłatow¹⁰, potem został szyfrantem, a to już była służba bezpieczeństwa.

2. Struktury sowieckich służb specjalnych.

Encyklopedyczny zarys do końca

II wojny światowej*

Skrótowe przedstawienie struktur, zależności i zadań sowieckich służb specjalnych każdemu czytelnikowi się przyda, ponieważ licznych oraz zawiłych organizacji i reorganizacji było nader dużo. Ograniczam się w tym miejscu w zasadzie do okresu II wojny światowej, bo takie są przyjęte ramy graniczne niniejszego tekstu. Warto przypomnieć, że Włodzimierz Lenin w tzw. tezach kwietniowych (w kwietniu 1917 r.) zdecydowanie kreślił wizję, iż po rewolucji proletariackiej miało w ogóle nie być zawodowej policji ani wojska. Któż miałby nowemu ustrojowi zagrażać, skoro wszyscy w nim będą szczęśliwi, a cały lud będzie uzbrojony? Szybko okazało się, że tylko wojsko i policja polityczna (Czeka), realizująca terror, mogą uratować nową władzę.

¹⁰ P. Sudopłatow, *Wspomnienia*, s. 31.

* Będę się wspierał głównie na ustaleniach A. Lityński, *Prawo Rosji i ZSRR 1917–1991, czyli historia wszechzwiązkowego komunistycznego prawa (bolszewików)*. *Krótki kurs*, Warszawa 2017; bardziej szczegółowo w języku polskim zob. np. V.F. Birstein, *Smierś tajna broń Stalina. Sowiecki kontrwywiad wojсковy podczas II wojny światowej*, tłum. T. Fiedorek, Kraków 2013, *passim*; rozrysowany schemat organizacyjny sowieckiego wywiadu za granicą zob. R. Faligot, R. Kauffer, *Historia wywiadu światowego t. 1*, tłum. M. Matuszyn-Stefańska, wstęp M. Zgórniak; *Asy wywiadu od zimnej wojny do dziś, t. 2*, tłum. K. Skawina, przedmowa A. de Marenches, *Aneksy, współprawne*, Warszawa 1998, s. 883.

Rozmiar opozycji wobec bolszewików przekroczył wyobrażenia Lenina. W rezultacie 20/7 grudnia 1917 r. rząd – Rada Komisarzy Ludowych (RKL) ustanowiła Nadzwyczajną Komisję do Walki z Kontrrewolucją, Spekulacją i Przeszestwami (Czeka)¹¹. 6 lutego 1922 r. zlikwidowano Czeka, a dla realizacji jej zadań powołano przy Ludowym Komisariacie Spraw Wewnętrznych (NKWD)¹² – Państwowy Zarząd Polityczny – GPU (potem OGPU)¹³. 10 lipca 1934 r. OGPU przemianowane zostało na GUGB – Główny Zarząd Bezpieczeństwa Państwowego¹⁴, i pod tą nazwą weszło w skład NKWD, czyli ministerstwa spraw wewnętrznych. 8 grudnia 1938 r. szefem NKWD został Ławrientij Pawłowicz Beria. Blisko piętnastoletni okres Berii to liczne zmiany organizacyjne oraz personalne. Najważniejsze to wyodrębnienie z NKWD tej części kontrwywiadu, która zajmowała się ochroną Armii Czerwonej i podporządkowanie go wojskowemu sztabowi generalnemu. Przyjął on nazwę Smiersz¹⁵. Szefem Smierszu został Wiktor Siemionowicz Abakumow¹⁶.

¹¹ (Чрезвычайная Комиссия по Борьбе с Контрреволюцией, Спекуляцией и Преступлениями – Czerezwyczajnaja komisija po bor'bie s kontrriewolucyjej, Spekuljaciej i Priestuplenijami), Czerezwyczajka, krócej: Czeka.

¹² Народный Комиссариат Внутренних Дел – Narodnyj Komisariat Wnuriennych Del, NKWD.

¹³ Государственное Политическое Управление – Gosudarstwiennoje Politiceskoje Uprawlenije. Kiedy 30 grudnia 1922 r. podpisany został układ o utworzeniu ZSRR, GPU przemianowano na OGPU – Zjednoczony Państwowy Zarząd Polityczny (Обединённое ГПУ – Objedinionnoje GPU).

¹⁴ Главное Управленије Государственной Безопатности (Gławnoje Uprawlenije Gosudarstwiennoj Biezopastnosti).

¹⁵ Od słów смерть шпионам (smiert' szpionam) – śmierć szpiegom.

¹⁶ Abakumow znajdował się w konflikcie z Sierowem, a także z Sudopłatowem; to postać szczególna w sowieckich organach bezpieczeństwa. Wiktor Siemionowicz Abakumow (1908–1954), właśc. Aba Kum, ur. 1894 r. w Moskwie w rodzinie robotniczej, nie otrzymał żadnego wykształcenia, w WKP(b) od 1930 r., szybko awansował w NKWD w czasie czystek stalinowskich. W latach 1937–1938 szef GUGB, od lutego 1941 r. zastępca ludowego komisarza spraw wewnętrznych, znany z okrucieństwa i osobistego znęcania się nad aresztantami, a także z korupcji oraz przekraczania wszelkich granic moralnych i obyczajowych. 1943–1946 **szef Smiersza**, która to instytucja w wyniku wspomnianej wcześniej reorganizacji nie podlegała w tych latach Berii, lecz wprost Stalinowi, co bardzo umocniło pozycję Abakumowa w totalitarnych

Od czasu wojny z Polską (1920) armia miała swój odrębny wywiad, podległy sztabowi generalnemu: GRU¹⁷. W 1946 r. wprowadzono nazwę „ministerstwo” zamiast „komisariat”.

Śmierć Stalina 5 marca 1953 r. pociągnęła za sobą kolejne reorganizacje¹⁸.

3. Sierpień 1939 r.

Według mojej oceny z końcem 1938 r. (to rok usunięcia Mikołaja Jeżowa i objęcia przez Berię stanowiska szefa NKWD; także rok koń-

strukturach władzy. Aktywny współorganizator ludobójstwa dokonywanego polskich jeńcach wojennych; 1946–1951 szef MGB, generał pułkownik, nadzorował czystkę w partiach komunistycznych krajów satelickich, m.in. osobiście prowadził przesłuchania Laszka Rajka na Węgrzech; kierował likwidacją Żydowskiego Komitetu Antyfaszystowskiego ZSRR; odsunięty przez Stalina i aresztowany (1951); po śmierci Stalina uwolniony przez Berię, ale po uwięzieniu Berii aresztowany ponownie, osądzony i za fabrykowanie dowodów procesowych skazany na karę śmierci, rozstrzelany 19 grudnia 1954 r. Zob. m.in. P. Sudopłatow, *Wspomnienia*, s. 164, 227 i passim; N. Pietrow, *Psy Stalina*, tłum. J. Prus-Wojciechowska i K. Syska, Warszawa 2012, s. 231–246; zob. też N. Polmar, T.B. Allen, *Księga szpiegów. Encyklopedia*, tłum. H. Białkowska, R. Brzeski, K. Obłucki, A. Piber, T. Wójcik, oprac. aneksu A. Peplowski, P. Wieczorkiewicz, Warszawa 2000.

¹⁷ Główny Zarząd Wywiadu (Главное Разведывательное Управление – Гłównoje Razwiedywatielnoje Uprawlenije). Zob. A. Lityński, *Prawo Rosji i ZSRR 1917–1991*, s. 390 i n.; także R. Faligot, R. Kauffer.: *Historia wywiadu światowego*, t. 1, s. 139; P. Kołakowski, *Zwalczanie szpiegostwa sowieckiego przez polski kontrwywiad w dwudziestoleciu międzywojennym. Zarys problematyki*, w: *Kontrwywiad II RP (1914) 1918–1945 (1948)*, t. 3, red. Z. Nawrocki, Warszawa 2013, s. 21.

¹⁸ Już 7 marca 1953 r. połączono Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (MWD) z Ministerstwem Bezpieczeństwa Publicznego (MGB) i utworzono jedno Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, które objął Beria. Jak wiadomo, z inicjatywy Chruszczowa Beria został aresztowany 26 czerwca 1953 r., osądzony i rozstrzelany. 3 marca 1954 r. aparat bezpieczeństwa wyłączono z MSW i nadano nazwę KGB (Комитет Государственной Безопасности – Komitet Gosudarstwiennoj Biezopasnosti) – Komitet Bezpieczeństwa Państwowego. Pierwszym szefem KGB został gen. Iwan Aleksandrowicz Sierow. W grudniu 1958 r. Sierow przesunięty został na stanowisko szefa wywiadu wojskowego GRU (1958–1962), skąd kilka

czący apogeum Wielkiego Terroru i Wielkich Czystek) Sudopłatow znajdował się w nieformalnej hierarchii bezpieczeniackiej wyżej od Sierowa, który właśnie w tym czasie (luty 1939 r.) otrzymał awans najpierw na majora, a wkrótce (kwiecień 1939 r.) starszego majora bezpieczeństwa państwowego¹⁹ i został zastępcą szefa Głównego Zarządu Bezpieczeństwa Państwowego NKWD ZSRR. Wtedy to (8 sierpnia 1939 r.) został po raz pierwszy wezwany do gabinetu Stalina. W totalitarnym systemie jedynowładztwa takie rzeczy wielce się liczyły. 2 września 1939 r. Sierow został mianowany ludowym komisarzem spraw wewnętrznych Ukraińskiej SRR, czyli szefem NKWD Republiki Ukrainy.

Sudopłatow – przynajmniej w świetle jego spisanych po wielu latach wspomnień – szykującą się zmianę frontów dyplomatycznych w 1939 r. wyczuł wcześniej niż Sierow. Odnotował rozpoczęte w kwietniu tegoż roku naciski sowieckie na Finlandię, by ta zawarła z ZSRR układ o wzajemnej pomocy gospodarczej i wojskowej, przy czym istotą układu było, że „Do propozycji włączono klauzule podziału między Finlandię i Związek Radziecki stref wpływów wojskowych i gospodarczych w obszarze Bałtyku”. Doszło do tego, że zaofiarowano rządowi fińskiemu „tajne wsparcie w zamian za wspólne interesy w Skandynawii”²⁰. Finowie propozycję odrzucili.

Sierow zetknął się ze sprawami polskimi, zanim jeszcze został mianowany szefem NKWD Ukrainy. Stalin polecił (23 sierpnia 1939 r.) właśnie jemu zabezpieczyć przelot dwóch samolotów niemieckich wiozących delegację niemiecką z Ribbentropem, przy-

lat później odszedł na emeryturę w wyniku supraferę szpiegowskiej pułkownika GRU Olega Pienkowskiego.

¹⁹ W 1935 r. funkcjonariusze GUGB NKWD otrzymali stopnie specjalne, a mianowicie: 1) komisarz bezpieczeństwa państwowego odpowiednio I, II lub III rangi; 2) starszy major bezpieczeństwa państwowego; 3) major bezpieczeństwa państwowego; 4) kapitan bezpieczeństwa państwowego; 5) starszy lejtnant bezpieczeństwa państwowego; 6) lejtnant bezpieczeństwa państwowego; 7) młodszy lejtnant bezpieczeństwa państwowego; 8) sierżant bezpieczeństwa państwowego. Po 1943 r. dokonane zostały dalsze liczne zmiany, a w 1945 r. przywrócono stopnie oficerskie i generalskie jak w wojsku.

²⁰ P. Sudopłatow, *Wspomnienia*, s. 104.

bywającym celem podpisania sławetnego paktu. Samo zawarcia paktu między dwoma, zdawałoby się, dotychczas śmiertelnymi wrogami Sierow w swoim pamiętniku wyjaśnia zgodnie z ówczesną oficjalną linią, którą dla prasy zagranicznej przekazał ludowy komisarz obrony Kliment Woroszyłow: to niepowodzenie zawarcia traktatu ZSRR z Wielką Brytanią oraz Francją zmusiły ZSRR do takiego kroku. „Podczas rozmów z Ribbentropem 23 sierpnia [...] również uzgodniono przekazanie nam zachodnich terenów Ukrainy i Białorusi, a także rozwiązano kwestię państw nadbałtyckich. Sądzę, że wtedy też Politbiuro zdecydowało o mianowaniu mnie ludowym komisarzem spraw wewnętrznych Ukrainy” – zapisał Sierow (s. 58–59); otrzymał też awans na komisarza bezpieczeństwa państwowego III rangi. Absolutnie nie ma tu żadnej refleksji nad agresywnym charakterem rozbioru Polski i generalnie podziału Europy, nad losem państw, narodów i milionów ludzi; to była kwestia, którą „rozwiązano”. Podobnie Sudopłatow, powołując się na Berię, wzmiankował o obalaniu w krajach nadbałtyckich marionetkowych rządów, które w 1918 r. „proklamowały tak zwaną niepodległość w cieniu niemieckich bagnów” (s. 109).

Sierow awansował w jesieni 1939 r., Sudopłatow był tylko nieznacznie, ale jednak wolniejszy w awansach na stopnie bezpieczeństwa państwowego. Ale jednak to Sudopłatowa oceniam jako bardziej doświadczonego długoletniego pracownika służb specjalnych. To prawda, że dyktując wspomnienia po wielu latach (Sudopłatow) o wiele łatwiej mógł coś skorygować, niż wówczas, gdy prowadzi się pamiętniki na bieżąco (Sierow). Ale to Sudopłatow w sierpniu 1939 r. wyczuwał rosnącą działalność wywiadowczą. Do niego też trafiły instrukcje (nie napisał, czyje), „aby możliwie szybko rozpatrzyć różne warianty współpracy, nie tylko z Brytyjczykami i Francuzami, z którymi już współpracowaliśmy, ale również z Niemcami. [...] Po otrzymaniu polecenia poszukiwania rozwiązań alternatywnych wobec porozumienia z Anglikami czy Francuzami nie przyszło mi od razu na myśl, że zanosi się na oddzielne porozumienie między Berlinem a Moskwą. Kiedy 23 sierpnia 1939 roku, na godzinę przed tym historycznym wydarzeniem, poinformowano mnie o bliskim przyjeździe niemieckiego ministra spraw zagranicznych do Moskwy, byłem zaskoczony. Kiedy przyje-

chał Ribbentrop i trzynaście godzin później podpisano na Kremlu pakt o nieagresji, 24 sierpnia o 2.00 rano, stało się oczywiste, że nie była to nagła decyzja. [...] Kremłowskie kierownictwo gotowe było do kompromisu z każdym reżimem, który zapewniłby przetrwanie Związkowi Radzieckiemu. Priorytetem dla Stalina i jego pomocników była realizacja geopolitycznych aspiracji – przekształcenia Związku Radzieckiego w największe supermocarstwo na świecie. [...] Ale gdy patrzę na tajny protokół do paktu Ribbentrop–Mołotow, nie znajduję w nim niczego sensacyjnego. Dyrektywy wynikające z tych porozumień były wyraźne i zrozumiałe [...]”²¹.

Sudopłatowa wspomnienia na koniec życia, po upadku Związku Sowieckiego, nie jeden raz pokazują, że nie tylko niczego z dokonanego przez siebie ogromu zbrodni nie żałował ani nawet nie próbował usprawiedliwiać: to była właściwa robota dla dobra Związku Radzieckiego. U schyłku życia i po 15 latach spędzonych w więzieniu nie krył wręcz cynizmu: „dla Kremla misja szerzenia komunizmu była podstawą umacniania państwa radzieckiego. Tylko wojskowa dominacja nad krajami ościennymi zapewniała nam rolę supermocarstwa. Idea propagowania światowej rewolucji komunistycznej była parawanem ideologicznym, rozciągniętym w celu ukrycia naszej chęci dominowania nad światem”²². Funkcjonariusz sowieckiej bezpieki nie zawahał się powiedzieć tego, przed czym – zdarza się – wzbraniają się jeszcze niektórzy zachodni „uczeni”. Podobno we wrześniu 1939 r. na poufnych zebraniach partyjnych zapowiadano, że wkrótce sowiecka będzie cała Europa²³.

Podpisanie 23 (23/24) sierpnia 1939 r. paktu niemiecko-sowieckiego było dla Oddziału II polskiego sztabu generalnego (wywiad i kontrwywiad) całkowitym zaskoczeniem, mimo że pewne sygnały o takiej możliwości wcześniej docierały. Zupełnie nie wiadomo, że do paktu dołączony był tajny protokół²⁴.

²¹ Ibidem, s. 106–107.

²² Ibidem, s. 112.

²³ F. Thom, *Beria oprawca bez skazy*, tłum. K. Antkowiak, Warszawa 2016, s. 169.

²⁴ P. Kołakowski, *Czas próby. Polski wywiad wojskowy wobec groźby wybuchu wojny w 1939 roku*, Warszawa 2012, s. 241 i in.; W. Włodarkiewicz,

Dla funkcjonariuszy „imperium Zła” (Ronald Reagan) „geopolityczne interesy Związku Radzieckiego i jego naturalne dążenie do rozszerzenia swoich granic”, skonkretyzowane w tajnych protokołach paktu Ribbentrop–Mołotow, były właśnie „naturalne” i ważne było, że „zostały formalnie po raz pierwsze uznane przez jedną z przodujących potęg na świecie” – wspominał Sudopłatow (s. 112). Oczywiście nie ma żadnej refleksji nad życiem ludzi, narodów i państw; o prawie narodów do samostanowienia nie wspominając.

Mieliśmy²⁵ okazję wygłosić nasz – wcale nie oryginalny – pogląd, że marksizm-leninizm-stalinizm za swoje *credo* miał rozpowszechnianie rewolucji proletariackiej na świat i zwłaszcza w pierwszych latach po czerwonym październiku 1917 r. był przekonany o rychłym obaleniu burżuazyjnych rządów i stworzeniu wszędzie republik radzieckich. Wszak z tym zamiarem szedł w 1920 r. na zachód, „po trupie Polski”. To w celu szerzenia rewolucji właśnie wtedy stworzony został Komintern (1919–1943). Rację ma Robert Conquest, gdy pisze, że „z komunistycznego punktu widzenia nigdy nie wchodziła w grę trwała zgoda pomiędzy ZSRR a światem «kapitalistycznym»”²⁶.

4. U progu zagłady dotychczasowej cywilizacji

Pierwszym, chyba najważniejszym dla świata skutkiem paktu Ribbentrop–Mołotow było to, że świat stanął w obliczu zagłady dotych-

Rola polskiego wywiadu wojskowego w rozpoznaniu zagrożenia sowieckiego Rzeczypospolitej w latach 1932–1939, w: *Wywiad wojskowy II Rzeczypospolitej*, red. P. Kołakowski i A. Pepłoński, Kraków 2011, s. 203 i n.; A. Grzywacz, *Funkcjonowanie Oddziału II Sztabu Głównego w 1939 roku*, „Zeszyty Historyczne” 1998, z. 125, s. 95 i passim.

²⁵ P. Fiedorczyk, A. Lityński, A. Stawarska-Rippel, *Wojny XX wieku i ich skutki dla ustrojów państwowych i prawa*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2019, z. 1, s. 91.

²⁶ R. Conquest, *Uwagi o spustoszonej stuleciu*, tłum. T. Bieroń, Poznań 2002, s. 211.

czasowej cywilizacji. Bzdurą jest twierdzenie niektórych historyków zachodnich, że sierpniowy sojusz hitlerowsko-stalinowski miał tylko na celu zyskanie przez Rosję na czasie. To był prawdziwy sojusz totalitarnych imperiów o ludobójczych zamiarach, gotowych zniszczyć cywilizację człowieka, ukształtowaną co najmniej od czasów oświecenia. Stworzyć nowy projekt cywilizacji i nowego człowieka. Do tej pracy, dla dobra komunizmu i Związku Radzieckiego przystąpili funkcjonariusze imperium Zła.

Kiedy na początku września 1939 r. Wsiewołod Mierkułow²⁷, ówczesny I zastępca Berii, przybył do Kijowa, Sierow zapisał informację, że „17 września nasze wojska zajmą wschodnie połacie Polski”. Dowodzący obroną Lwowa, atakowanego z zachodu przez Niemców, a ze wschodu przez Sowieców, generał Władysław Langner zdecydował się poddać miasto „Słowianom”; stanęła umowa z sowietami, że po wyjściu z miasta w sposób zorganizowany i złożeniu broni żołnierze i oficerowie mieli zostać zwolnieni. Sierow pisze, że miał zatrzymać wszystkich oficerów; „przyjechali oficerowie z NKWD, którzy całkowicie zajęli się tą robotą, wbrew zresztą naszemu porozumieniu z Langnerem”²⁸.

„Po najeździe na Polskę i pokonaniu jej przez Niemców nasze wojska ruszyły na Galicję i wschodnią Polskę. [...] Chruszczow, wówczas I sekretarz KP(b) Ukrainy, i jego komisarz spraw wewnętrznych Iwan Sierow udali się do Lwowa, aby sowietyzować zachodnią Ukrainę” – wspominał Sudopłatow (s. 113). Jeśli ktokolwiek z czytelników oczekiwałby jakiegokolwiek przejawu współczucia dla rozbitego państwa polskiego i nieszczęsnego narodu, to byłby naiwny. Relacje obu diabelskich bohaterów są absolutnie zimne; to była zwykła robota zwykłych katów. Trzeba ją było wykonać dobrze, by nie wypaść z łask wodza. We wspomnieniach Chruszczow zapisał: „Sierow z racji sprawowanej funkcji nawiązał wtedy służbowo kontakty z gestapo. Na mocy porozumienia z Niemcami we Lwowie ulokowała się oficjalna agentura gestapo. Nie wiem

²⁷ Wsiewołod Nikołajewicz Mierkułow – I zastępca ludowego komisarza spraw wewnętrznych (NKWD) i jednocześnie szef GUGB. Aresztowany w związku ze sprawą Berii, skazany i rozstrzelany 23 grudnia 1953 r.

²⁸ I. Sierow, *Tajemnice walizki*, s. 71–72.

dokładnie, jak liczna była sieć agentów, ale działało ich dużo”²⁹. Sierow tu milczy. We Lwowie udało się mu także umieścić swojego agenta w najbliższym otoczeniu metropolity Kościoła unickiego Andrzeja Szeptyckiego.

To od Sudopłatowa światowa opinia publiczna dowiedziała się, że „jesienią 1939 roku, po podboju Polski przez Niemców [o agresji bolszewickiej nie wspomina - dopisek A.L.], ujęliśmy pułkownika Jerzego Sosnowskiego, poprzednio szefa komórki polskiego wywiadu w Berlinie, oraz księcia Janusza Radziwiłła, zamożnego i politycznie ustosunkowanego polskiego arystokratę. Obu przewieziliśmy na Łubiankę z poleceniem intensywnej pracy nad nimi, aby zwerbować jednego i drugiego do współpracy” (s. 120). Informacja ta podziałała wstrząsająco na polskich – i nie tylko – historyków. Majora Jerzego Sosnowskiego, polskiego superasa szpiegowskiego pracującego w Niemczech i osiągającego rewelacyjne rezultaty, przedstawiać nikomu nie trzeba. Działalność i losy mjr. Sosnowskiego, a zwłaszcza tajemnicze losy po wrześniu 1939 r., były przedmiotem dociekań zawodowców i amatorów; powstała duża literatura na ten temat. Ostatnio naukowy odbiorca otrzymał gruntowną monografię Konrada Graczyka, tym cenniejszą, że jest to praca nie tylko historyka, lecz także prawnika, który po raz pierwszy zwrócił uwagę na pewne założeń prawne, ale przede wszystkim na niedokończenie polskiego procesu przeciwko Jerzemu Sosnowskiemu.

Jak wiadomo, mjr Jerzy Sosnowski po procesie przed niemieckim Trybunałem Ludowym oraz cztery jego agentki zostali (16 lutego 1935 r.) prawomocnie skazani (postępowanie było jednoinstancyjne), przy czym Sosnowskiemu niemiecki sąd wymierzył karę dożywotniego więzienia oraz przepadku na rzecz Rzeszy Niemieckiej dużych wartości majątkowych³⁰. Sosnowskiego wymieniono

²⁹ N.S. Chruszczow, *Fragmety wspomnień*, s. 123; zob. też S. Beria, *Beria – mój ojciec. W sercu stalinowskiej władzy*, przedmowa i przypisy F. Thom, tłum. J. Waczków, Warszawa 2000, s. 93.

³⁰ K. Graczyk, *Operacja „Reichswehrministerium”. Misja majora Jerzego Sosnowskiego. Niemiecki i polski proces karny*, Warszawa 2017, s. 180. Autor rozwija wątki, wskazując, że wspomniany Trybunał Ludowy powszechnie uważany jest za nazistowski instrument terroru, a wiele wyroków stanowi zbrodnię

(23 kwietnia 1936 r.), ale gdy tylko znalazł się po stronie polskiej, został zatrzymany przez kontrwywiad Oddziału II SGWP w związku z podejrzeniem o współpracę z Abwehłą. Sosnowskiemu zarzucano wprowadzenie władz polskich w błąd przez zarejestrowanie fikcyjnych agentek – martwych dusz – oraz uzyskiwanie z tego tytułu nieuzasadnionych korzyści majątkowych. 17 czerwca 1939 r. zapadł w pierwszej instancji wyrok Wojskowego Sądu Okręgowego nr 1 w Warszawie skazujący go na 15 lat ciężkiego więzienia; zdrady kraju nie udowodniono. Skazany natychmiast zapowiedział rewizję procesu i w związku z tym powinien był otrzymać sentencję wyroku wraz z uzasadnieniem, co się nie stało z powodu wybuchu wojny. W ten sposób do dzisiaj postępowanie nie zostało zakończone. Wojenne losy Sosnowskiego nadal nie są jasne; w literaturze podawane były różne wersje³¹. Trzeba przyjąć za Graczykiem i innymi, że Sosnowski podjął współpracę z wywiadem wojskowym ZSRR, że nie został zwolniony w wyniku układu Sikorski–Majski, lecz był przetrzymywany w więzieniu w Saratowie, gdzie zmarł w 1942 r.

Sudopłatow relacjonuje, że to on spowodował umieszczenie w jednej celi Sosnowskiego z Piotrem Zubowem (wybitnym wywiadowcą, człowiekiem wykształconym). „Zubow zwerbował Sosnowskiego, przekonując go, że ani w polskim, ani w niemieckim wywiadzie nie ma dla niego przyszłości, i powinien współpracować z wywiadem rosyjskim. [...] Od Sosnowskiego dowiedzieliśmy się, że dwóch jego agentów wciąż działa. On też pierwszy podsunął nam myśl, że książę Radziwiłł mógł pośredniczyć między polskim kierownictwem i Hermanem Göringiem, zastępcą Hitlera. Sosnowski zaczął z nami

sądową. „Wyroki wydane przez Trybunał Ludowy utraciły moc prawną w efekcie uchylenia na podstawie ustawy z 25 sierpnia 1998 r. o uchyleniu narodowosocjalistycznych bezprawnych wyroków w sprawach karnych” (ibidem, s. 221). Wszelkstronnie zob. W. Kulesza, *Crimen laesae iustitiae. Odpowiedzialność karna sędziów i prokuratorów za zbrodnie sądowe według prawa norymberskiego, niemieckiego, austriackiego i polskiego*, Łódź 2013, s. 28 i n., passim.

³¹ Zob. K. Graczyk, *Operacja „Reichswehrministerium”*, s. 264–269; zob. też H. Ćwięk, *Rotmistrz Sosnowski. As wywiadu Drugiej Rzeczypospolitej*, Kraków 2010, s. 168 i n.; A. Krzak, *„Afera Sosnowskiego” w świetle*, s. 211 i n.

współpracować, kiedy przedstawiliśmy mu dowody, że wszystko o nim wiemy. Ale on też dużo wiedział i nie mogliśmy wypuścić go spod kontroli. Dwa z jego źródeł informacji były dla nas użyteczne w 1940 roku i pierwszych dwóch latach Wielkiej Wojny Ojczyźnianej”³².

Sowiecka próba nakłonienia do współpracy księcia Janusza Franciszka Radziwiłła znana jest choćby z opublikowanych wspomnień księcia, ale warto powtórzyć za Sudopłatowem sowiecką wersję wydarzenia. Służby sowieckie obserwowały Janusza Radziwiłła od połowy lat 30.; wiadano o jego kontaktach i wspólnych polowaniach z Göringiem. Według Sudopłatowa ksiączę był prowadzony osobiście przez Berię; Beria z nim rozmawiał; szef NKWD zadbał też, by oficerowie z domu Radziwiłłów nie zostali rozstrzelani w Katyniu lub innych miejscach kaźni. To Sudopłatow zorganizował wyjazd księcia z rodziną ze Związku Radzieckiego do Berlina, wykorzystując jako pretekst interwencję królewskiego dworu włoskiego. Polskiego Quislinga ksiączę nie dał jednak z siebie zrobić³³. Ksiączę miał być wykorzystany do zamiaru zamordowania Hitlera: „postanowiliśmy za pośrednictwem Radziwiłła, Olgi Czechowej³⁴ i ich przyjaciół z arystokracji umożliwić dostęp do Führera naszej grupie kierowanej przez nielegała³⁵ Borisa Miklaszewskiego [...]”. W 1943 r. Stalin z zamiaru tego miał zrezygnować, obawiając się, że w razie zabicia Hitlera Niemcy mogliby zawrzeć separatystyczny pokój z aliantami zachodnimi³⁶.

³² P. Sudopłatow, *Wspomnienia*, s. 121.

³³ F. Thom, Beria oprawca bez skazy, s. 185; Polski słownik biograficzny, hasło Radziwiłł Janusz Franciszek, <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/janusz-franciszek-ksawery-radziwill> (dostęp: 3.08.2020); zob. też S. Beria, Beria – mój ojciec, s. 183.

³⁴ Olga Konstantinowna Czechowa (1897–1980), siostrzenica żony Antona Czechowa, słynna aktorka, gwiazda kina niemieckiego w okresie III Rzeszy; znała Radziwiłła oraz Göringa.

³⁵ „Nielegał” to szpieg, który pracował bez paszportu dyplomatycznego i mieszkał w obcym kraju pod fałszywą tożsamością.

³⁶ P. Sudopłatow, *Wspomnienia*, s. 122–123.

5. „Hitler człowiekiem honoru”

Żaden z dwóch, ani Sierow, ani Sudopłatow, w zasadzie nie kryli swoich zbrodni, a nawet nieraz wyrażali się cynicznie o własnych poczynaniach. Jest wszakże jedna sprawa, o której żaden z nich mówić nie chciał: to Katyń i inne miejsca mordowania jeńców polskich. Sudopłatow milczy na ten temat, jak gdyby nigdy o wymordowaniu jeńców polskich nie słyszał, a przecież w czasie od maja 1939 do lutego 1941 r. był zastępcą szefa Wydziału Specjalnego GUGB³⁷ i m.in. – jako szef – nadzorował Wasilija Michajłowicza Zarubina, który bezpośrednio prowadził selekcję jeńców polskich w Kozielsku, a prywatnie Sudopłatow i jego żona Emma (z Hommla) przyjaźnili się z Zarubinem i jego żoną Elżbietą. Sierow wprawdzie wielokrotnie wspominał o „sprawie katyńskiej” (zawsze w cudzysłowie), ale ani razu nie wzmiankował, co się pod tym eufemizmem kryje. To nawet dla takich cynicznych zbrodniarzy było za wiele³⁸. Jak wiemy, w procesie norymberskim Sowietci usiłowali – niesukcesownie – obciążyć tą zbrodnią Niemców.

Wbrew tytułowi niniejszego tekstu autor nie może nie wkroczyć w następne miesiące dramatycznych wydarzeń, będących rezul-

³⁷ http://www.hrono.ru/biograf/bio_s/sudoplatov.php (dostęp: 2.08.2020 r.).

³⁸ Względnie obszernie natomiast relacjonuje sprawę decyzji syn Berii, Sergo. Ojca stara się wybielić, ale w ogóle jest dobrze poinformowany, był blisko Stalina, który powierzał mu pewne odpowiedzialne zadania (np. podsłuchy przywódców sojuszników w Teheranie). Trzeba się zgodzić z Françoise Thom, gdy pisze, że „książka ta [...] wnosi wielki wkład do historii”, zwłaszcza w „akapitach neutralnych”, gdy syn nie wybiela ojca, tylko relacjonuje sprawy poboczne (s. 8 *Wstępu*). Sergo Beria pisze m.in.: „Biuro Polityczne zebrało się, by zdecydować o losie polskich oficerów i żołnierzy uwięzionych w Związku Radzieckim”. To Klimient Woroszyłow, Geоргий Malenkow, Jurij Żdanow, Wiaczesław Mołotow i Łazar Kaganowicz byli za likwidacją wszystkich wrogów socjalizmu, a zwłaszcza Polaków, którzy nigdy nie staną się socjalistami, i wówczas Stalin „dał rozkaz skończenia z nimi”. S. Beria, *Beria – mój ojciec*, s. 92–93. Dzisiaj jesteśmy w posiadaniu dokumentu – wniosku Berii na posiedzeniu Biura Politycznego, gdzie zdecydowanie proponuje rozstrzelanie wszystkich oficerów i policjantów polskich. Stalin zaś prawdopodobnie podjął decyzję po krakowskiej konferencji Gestapo i NKWD z końca lutego 1940 r. i kiedy to od 31 marca Niemcy przystąpili do podobnej akcji niszczenia polskich elit – tzw. operacja AB.

tatem 17 września 1939 r. Od początku 1940 r., zwłaszcza po „zamknięciu sprawy Finlandii”, Stalin ze zbrodniczą konsekwencją zdecydował iść dalej w robieniu porządków na terenach zdobytych w wyniku układu z Hitlerem. To były role dla obu bohaterów niniejszego opowiadania, a szczególnie Sierow – jak o tym poprzednio wzmiankowano – wysyłany był przez Stalina na najtrudniejsze i najbardziej odpowiedzialne odcinki pracy dla zbrodniczego reżimu. Po wymordowaniu jeńców polskich decyzją Biura Politycznego KC, po stłumieniu krajów nadbałtyckich (to też Sierow), jak też po trudnej, mozolnej pacyfikacji polskiego podziemia niepodległościowego (co ponownie ze zbrodniczą genialnością przeprowadził Sierow) na okupowanych przez ZSRR obszarach, po wcieleniu do ZSRR Nadbałtyki, w sierpniu przystąpiono do demarkacji tak ustalonej wschodniej granicy Imperium Zła. W składzie komisji demarkacyjnej znowu znalazł się Sierow, konstatujący dużą łatwość współpracy z Niemcami, którzy „zgadzali się z nami prawie we wszystkim”³⁹. Zgodliwość Niemców już we wrześniu 1939 r. zauważył Chruszczow, który zapisał: „Hitler [...] starał się wykazać, że dotrzymuje słowa i jest «człowiekiem honoru». Dlatego wojska niemieckie zostały częściowo wycofane, a nasze wyszły na rubieże wyznaczone przez Ribbentropa i Mołotowa”⁴⁰.

Sudopłatow zrelacjonował przebieg narady na wysokim szczeblu w kremlofskim biurze Mołotowa w październiku 1939 r. w sprawie zabezpieczenia sowieckich interesów w państwach nadbałtyckich. W naradzie uczestniczył Mierkułow, zastępca Berii, Aleksander M. Wasilewski, szef Zarządu Operacyjnego Sztabu Generalnego, i inni. Wówczas już na mocy ultymatywnych propozycji wojska sowieckie były rozmieszczone na Litwie, Łotwie i w Estonii. Mołotow, otwierając spotkanie, miał powiedzieć (we *Wspomnieniach* jest to podane w cudzysłowie): „Mamy porozumienie z Niemcami, na mocy którego strefa bałtycka będzie traktowana jako obszar najważniejszych interesów geopolitycznych Związku Radzieckiego. To oczywiste – kontynuował Mołotow – chociaż władze niemieckie nigdy

³⁹ I. Sierow, *Tajemnice walizki*, s. 96–97.

⁴⁰ N.S. Chruszczow, *Fragmenty wspomnień*, s. 110.

nie zgodzą się na żadne zasadnicze transformacje społeczne, które mogłyby przekształcić państwa nadbałtyckie w konstytucyjne republiki Związku Radzieckiego. Natomiast kierownictwo radzieckie jest przekonane, że najlepszą metodą obrony geopolitycznych interesów Związku Radzieckiego w strefie bałtyckiej byłaby internacjonalistyczna pomoc udzielona ruchowi proletariackiemu w tym regionie. Trwale zintegrowałoby to region bałtycki z państwem radzieckim⁴¹. Klasyczny model przeciwczony – acz z rozmaitym skutkiem – w końcowej fazie I wojny światowej, tj. po 11 listopada 1918 r.

6. Jałta a pakt Ribbentrop–Mołotow

Sudopłatow, dyktujący swoje wspomnienia po 1992 r., miał szerszą perspektywę historyczną, toteż zauważył, że „los państw nadbałtyckich, który początkowo decydował się na Kremlu i w Berlinie, podobny był do losu państw wschodnioeuropejskich zdecydowanego w Jałcie⁴². Z najgłębszym tragizmem podzielam ten pogląd: jest trafny. Zachodni dziennikarze, Jerrold L. i Leona P. Schectrowie, stwierdzają, że byli „wstrząśnięci, gdy Sudopłatow stawiał na równi układy podpisane w Jałcie z paktem Hitler–Stalin; gdy argumentował, że Jałta potwierdziła decyzję Hitlera sprzed kilku lat – uznanie Związku Radzieckiego za mocarstwo światowe” (*Wstęp*,

⁴¹ P. Sudopłatow, *Wspomnienia*, s. 108.

⁴² I szerzej Sudopłatow uzasadniał i wywodził: „Widoczne są uderzające podobieństwa: wstępne porozumienie zakładało powołanie przyjaznych obu stronom rządów koalicyjnych. Potrzebowaliśmy strefy buforowej między nami a strefami wpływów innych potęg światowych i byliśmy skłonni do ostrych konfrontacji na tych obszarach gdzie po zakończeniu wojny pozostawała Armia Czerwona. Powtórzę raz jeszcze, że dla Kremla misją szerzenia komunizmu była podstawą umacniania państwa radzieckiego. [...] Chociaż pierwotnie plan ten miał charakter ideologiczny, wymagał jednak polityki realnej. W wypadku Związku Radzieckiego owa *realpolitik* przejawiała się w podpisaniu paktu Ribbentrop–Mołotow. W tajnych protokołach geopolityczne interesy Związku Radzieckiego i jego naturalne dążenie do rozszerzenia swoich granic zostały formalnie po raz pierwszy uznane przez jedną z przodujących potęg na świecie”. Ibidem, s. 111–112.

s. 19). Wstrząśnięci to mogą być ci, którzy nie mają wyobraźni, czym był stalinowski totalitaryzm dla narodów podbitych, zniewolonych, których elity były mordowane. Ja, Adam Lityński, to przeżyłem i zgadzam się z tym zbrodniarzem Sudopłatowem, gdy we wspomnieniach stwierdza: „Drogę do Jałty, jak można sądzić, otwierał pakt Ribbentrop–Mołotow. Abstrahując od amoralności transakcji z 1939 roku, należy stwierdzić, że wówczas pierwszy raz Związek Radziecki został potraktowany jak supermocarstwo. W następstwie Jałty Rosja stała się jednym z ośrodków władzy politycznej decydujących o przyszłości świata. Obecnie wielu analityków wskazuje na podobieństwo stosunku Stalina i Hitlera do podziału świata. Stalin jest wściekle atakowany za zdradzenie zasad wszelkiej moralności, gdy podpisywał pakt z Hitlerem. Pominięto milczeniem fakt, że podpisał również tajną transakcję o podziale Europy najpierw z Rooseveltem i Churchillem w Jałcie, a później w Poczdamie z Trumanem”⁴³.

Gdy wojna wybuchła w Europie, Beria nakreślił nowe priorytety dla sowieckiego wywiadu. Sudopłatow relacjonuje, że Beria przytoczył mu słowa Stalina, iż należy wymagać czynnego zaangażowania oficerów operacyjnych wywiadu w polityczne manipulacje i wykorzystywanie konfliktów w kołach rządzących obcych mocarstw (s. 109). W 1940 r. Stalin spuścił swoje „psy łańcuchowe» oficjalnie zwane pełnomocnikami rządu sowieckiego”⁴⁴, przede wszystkim Abakumowa i Sierowa. Operacje takie organizowane były „beznamiętnie i drobniawo”⁴⁵.

Na koniec znowu zgodzę się z Sudopłatowem, gdy mówi on: „Wielcy władcy rosyjscy zawsze łączyli w sobie cechy przestępców i mężów stanu. W tym kontekście nie zauważono, że Stalin i Beria, którzy odegrali tragiczne i przestępcze role w naszej historii, mieli też ważne osiągnięcie – zamienili Związek Radziecki w atomowe supermocarstwo. Było to wydarzenie o epokowej skali w dziejach świata”⁴⁶.

⁴³ Ibidem, s. 211.

⁴⁴ V.F. Birstein, *Smiersz*, s. 121.

⁴⁵ R. Conquest, *Wielki terror*, tłum. W. Jeżewski, Warszawa 1997, s. 293.

⁴⁶ P. Sudopłatow, *Wspomnienia*, s. 28.

7. Bez zakończenia

Ronald Reagan nazwał Związek Radziecki imperium Zła i to trafne określenie trzeba też odnieść do samych korzeni bolszewizmu, do gleby, na której się rodził. „Spośród rozmaitych wyzwań, przed jakimi staje porządek demokratyczny i obywatelski, największym i najbardziej uporczywym jest marksizm. [...] idee lansowane w *Manifestie* i dopracowywane przez autorów aż do śmierci (odpowiednio w 1883 i 1895 roku) przez pięć pokoleń stanowiły jedno z podstawowych źródeł kłopotów na całym świecie”⁴⁷. Bolszewizm był projektem inżynierii społecznej, którego istotą było Zło Absolutne.

Funkcjonariusze totalitarnego – komunistycznego systemu byli zupełnie pozbawieni cech ludzkich. Zezwierzęcenie obejmowało całe armie funkcjonariuszy bezpieki i partii komunistycznej. Co w człowieku tkwi? – ale to jest pytanie dla psychiatry. Próbowana na nie odpowiedzieć psychoanaliza, także socjologia czy filozofia. Współcześnie jest to pytanie o specyfikę zła. Podzielałam pogląd, że „zbrodnia jest jednym z elementów właściwych całemu systemowi komunistycznemu podczas całego jego istnienia”⁴⁸. „[...] Związek Radziecki był upiorną historyczną aberracją [...]”⁴⁹.

STRESZCZENIE

Na służbie imperium Zła. Sudopłatow i Sierow
o 17 września 1939 r.

W 1994 r. ukazały się Pawła Sudopłatowa *Wspomnienia niewygodnego świadka*. „Prawdopodobnie od chwili opublikowania tajnego przemówienia Chruszczowa nikt bardziej nie rozszerzył naszej wiedzy o tym okresie” (Robert Conquest). Sudopłatow to człowiek o ogromnych kompetencjach

⁴⁷ R. Conquest, *Uwagi o spustoszonej stuleciu*, s. 60.

⁴⁸ S. Courtois, w: *Czarna księga komunizmu. Zbrodnie, terror, prześladowania*, tłum. zespół, wstęp do polskiego wydania K. Kersten, Warszawa 1999, s. 25.

⁴⁹ R. Conquest, *Uwagi o spustoszonej stuleciu*, s. 126.

w zakresie operacji specjalnych oraz szpiegostwa, po 1938 r. pozostający w stałym kontakcie z Ławrientijem Berią i Józefem Stalinem.

W 2019 r. ukazały się w języku polskim *Tajemnice walizki generała Sierowa. Dzienniki pierwszego szefa KGB. 1939–1963*. Są to prowadzone w zasadzie na bieżąco przez niemal ćwierć wieku pamiętniki szefa sowieckiej bezpieki, a później sowieckiego wywiadu wojskowego GRU. Sierow jako jedyny w Związku Radzieckim był szefem zarówno „cywilnego” Komitetu Bezpieczeństwa Państwowego, jak i wojskowego Głównego Zarządu Wywiadu (GRU). Iwan Aleksandrowicz Sierow czynnie uczestniczył w absolutnie wszystkich najważniejszych wydarzeniach lat 1939–1945/1947, i to na najwyższym szczeblu decyzyjnym, pozostając w stałym kontakcie najpierw ze Stalinem, a później z Chruszczowem.

W ten sposób czytelnik otrzymał pamiętniki, względnie wspomnienia dwóch najwyższej stojących w hierarchii funkcjonariuszy sowieckich służb specjalnych. „Żywy równoległy”. Z istoty swoich funkcji i obowiązków oraz stawianych przed nimi zadań musieli brać aktywny udział m.in. w rozpoczęciu II wojny światowej. Ta zaś – jak wiadomo – rozpoczęła się paktem Ribbentrop–Mołotow i m.in. napaścią 17 września 1939 r. Związku Sowieckiego na Polskę.

Żaden z nich ani Sierow, ani Sudopłatow, w zasadzie nie krył swoich zbrodni, a nawet nieraz wyrażał się cynicznie o własnych poczynaniach. Żaden niczego nie żałował. Wykonywali właściwą robotę dla dobra Związku Radzieckiego.

Sudopłatow, dyktujący swoje wspomnienia po 1992 r., zauważył, że „los państw nadbałtyckich, który początkowo decydował się na Kremlu i w Berlinie, podobny był do losu państw wschodnioeuropejskich zadecydowanego w Jałcie. [...] Pominięto milczeniem fakt, że [Stalin] podpisał również tajną transakcję o podziale Europy najpierw z Rooseveltem i Churchillem w Jałcie, a później w Poczdamie z Trumanem”.

Ronald Reagan nazwał Związek Radziecki imperium Zła i to trafne określenie trzeba też odnieść do samych korzeni bolszewizmu, do gleby, na której się rodził. Bolszewizm był projektem inżynierii społecznej, którego istotą było Zło Absolutne.

Funkcjonariusze totalitarnego – komunistycznego systemu byli zupełnie pozbawieni cech ludzkich. Zezwierzęcenie obejmowało całe armie funkcjonariuszy bezpieki i partii komunistycznej. Co w człowieku tkwi? – ale to jest pytanie dla psychiatry. Próbowano na nie odpowiedzieć psychoanaliza, także socjologia czy filozofia. Zbrodnia jest właściwa całemu systemowi komunistycznemu podczas całego jego istnienia.

Słowa kluczowe: komunizm; pakt Ribbentrop–Mołotow 1939 r.; napaść na Polskę 17 września 1939 r.; ludobójcze represje; komunizm systemem zbrodniczym; Związek Sowiecki to imperium Zła (Ronald Reagan)

SUMMARY

In the service of the Empire of Evil. Sudoplatov and Serov on September 17, 1939

In 1994 Pavel Sudoplatov's *Special Tasks: The Memoirs of an Unwanted Witness – A Soviet Spymaster* was published. "Probably since the publication of Khrushchev's secret speech, no one has further expanded our knowledge of this period." (Robert Conquest) Sudoplatov was a man of immense competence in special operations and espionage, in constant contact with Beria and Stalin after 1938.

In 2019, the book *Secrets of General Serov's Suitcase*, the diaries of the KGB's first head (1939–1963). These are the notes-memoirs kept essentially on the fly for nearly a quarter of a century by the head of the Soviet security service, and later of the Soviet military intelligence service GRU, Serov was the only person in the Soviet Union to be the head of both the "civilian" Committee of State Security (KGB) and the military Main Intelligence Directorate (GRU). 1939–1963. These are the notes-memoirs kept essentially on the fly for nearly a quarter of a century by the head of the Soviet security service, and later of the Soviet military intelligence service GRU, Serov was the only person in the Soviet Union to be the head of both the "civilian" Committee of State Security (KGB) and the military Main Intelligence Directorate (GRU). Ivan Alexandrovich Serov actively participated in absolutely all the significant events of 1939–1945/1947. At the highest decision-making level, this participation remained in constant contact first with Stalin and later with Khrushchev.

Thus, the reader received diaries or memoirs of the two highest-ranking officers of the Soviet secret service. "Parallel Lives." From the essence of their functions and duties and the tasks set before them, they had to take an active part, among others, in the beginning of the Second World War. As we know, this war began with the Molotov–Ribbentrop Pact and, among other things, with the attack of the Soviet Union on Poland on September 17, 1939.

Neither of these two criminals, Serov and Sudoplatov, concealed their crimes in principle and even sometimes expressed themselves cynically about their actions. Neither of them regretted anything. They did good work for the good of the Soviet Union.

Sudoplatov, dictating his memoirs after 1992, noted that “the fate of the Baltic states, which was initially decided in the Kremlin and Berlin, was similar to the fate of the Eastern European states decided at Yalta. Omitted in silence is the fact that [Stalin] also signed a secret deal to divide Europe first with Roosevelt and Churchill at Yalta and later at Potsdam with Truman.”

Ronald Reagan described the Soviet Union as an evil empire, and this apt designation must also be applied to the very roots of Bolshevism, the soil in which it was born. Bolshevism was a social engineering project whose essence was Absolute Evil.

The functionaries of the totalitarian – communist system were utterly devoid of human qualities. Animosity encompassed whole armies of security and communist party functionaries.

What is the nature of a human? – But this is a question for a psychiatrist. Psychoanalysis has tried to answer it, as well as sociology and philosophy. Crime is inherent in the entire communist system during its entire existence.

Keywords: communism; Molotov–Ribbentrop Pact 1939; invasion of Poland on September 17, 1939; genocidal repression; communism a criminal system; the Soviet Union is an empire of Evil (Ronald Reagan)

BIBLIOGRAFIA

- Beria S., *Beria – mój ojciec. W sercu stalinowskiej władzy*, przedmowa i przypisy F. Thom, tłum. J. Waczków, Warszawa 2000.
- Birstein V.F., *Smierz tajna broń Stalina. Sowiecki kontrwywiad wojskowy podczas II wojny światowej*, tłum. T. Fiedorek, Kraków 2013.
- Bullock A., *Hitler i Stalin. Żywoty równoległe*, t. 1, tłum. J. Mianowski, L. Pastusiak, t. 2, tłum. M. Lipska, J. Mianowski, M. Rudowski, Warszawa 1994.
- Chruszczow N.S., *Fragmety wspomnień*, „Zeszyty Historyczne” 2000, z. 132.
- Conquest R., *Przedmowa do: P. Sudopłatow, Wspomnienia niewygodnego świadka*, tłum. J. Markowski, przedmowa R. Conquest, wstęp i przypisy do wydania polskiego S. Jaczyński i M. Jasiak, Warszawa 1999.
- Conquest R., *Uwagi o spustoszonej stuleciu*, tłum. T. Bieroń, Poznań 2002.
- Conquest R., *Wielki terror*, tłum. W. Jeżewski, Warszawa 1997.
- Courtois S., w: *Czarna księga komunizmu. Zbrodnie, terror, prześladowania*, tłum. zespół, wstęp do polskiego wydania K. Kersten, Warszawa 1999.

- Ćwięk H., *Rotmistrz Sosnowski. As wywiadu Drugiej Rzeczypospolitej*, Kraków 2010.
- Dokumenty Katynia. Decyzja*, red. J. Snopkiewicz, A. Zakrzewski, Warszawa 1992.
- Faligot R., Kauffer R., *Historia wywiadu światowego*, t. 1, tłum. M. Matuszyn-Stefańska, wstęp M. Zgórnjak, *Asy wywiadu od zimnej wojny do dziś*, t. 2, tłum. K. Skawina, przedmowa A. de Marenches, *Aneksy, współoprawne*, Warszawa 1998.
- Fiedorczyk P., Lityński A., Stawarska-Rippel A., *Wojny XX wieku i ich skutki dla ustrojów państwowych i prawa*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2019, z. 1.
- Graczyk K., *Operacja „Reichswehrministerium”. Misja majora Jerzego Sosnowskiego. Niemiecki i polski proces karny*, Warszawa 2017.
- Grzywacz A., *Funkcjonowanie Oddziału II Sztabu Głównego w 1939 roku*, „Zeszyty Historyczne” 1998, z. 125.
- Kołąkowski P., *Czas próby. Polski wywiad wojskowy wobec groźby wybuchu wojny w 1939 roku*, Warszawa 2012.
- Kołąkowski P., *Zwalczanie szpiegostwa sowieckiego przez polski kontrwywiad w dwudziestoleciu międzywojennym. Zarys problematyki*, w: *Kontrwywiad II RP (1914) 1918–1945 (1948)*, t. 3, red. Z. Nawrocki, Warszawa 2013.
- Krzak A., „Afera Sosnowskiego” w świetle „sprawy Pfeifera”, w: *Kontrwywiad II RP (1914) 1918–1945 (1948)*, t. 1, red. Z. Nawrocki, Warszawa 2013.
- Kulesza W., *Crimen laesae iustitiae. Odpowiedzialność karna sędziów i prokuratorów za zbrodnie sądowe według prawa norymberskiego, niemieckiego, austriackiego i polskiego*, Łódź 2013.
- Lityński A., *Prawo Rosji i ZSRR 1917–1991, czyli historia wszechzwiązkowego komunistycznego prawa (bolszewików). Krótki kurs*, Warszawa 2017.
- Pietrow N., *Nowy ład Stalina. Sowietyzacja Europy 1945–1953*, tłum. J. Prus-Wojciechowska i K. Syska, Warszawa 2015.
- Pietrow N., *Psy Stalina*, tłum. J. Prus-Wojciechowska i K. Syska, Warszawa 2012.
- Pietrow N., *Stalinowski kat Polski Iwan Sierow*, tłum. J. Prus-Wojciechowska i K. Syska, Warszawa 2013.
- Polmar N., Allen T. B., *Księga szpiegów. Encyklopedia*, tłum. H. Białkowska, R. Brzeski, K. Obłucki, A. Piber, T. Wójcik, oprac. aneksu A. Peptoński, P. Wieczorkiewicz, Warszawa 2000.
- Polski słownik biograficzny*, hasło *Radziwiłł Janusz Franciszek*, <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/janusz-franciszek-ksawery-radziwill>, (dostęp: 3.08.2020 r.).

- Schechter J. i L., *Wstęp do P. Sudopłatow, Wspomnienia niewygodnego świadka*, tłum. J. Markowski, przedmowa R. Conquest, wstęp i przypisy do wydania polskiego S. Jaczyński i M. Jasiak, Warszawa 1999.
- Sudopłatow, http://www.hrono.ru/biograf/bio_s/sudoplatov.php, 2 VIII 2020.
- Sudopłatow P., *Wspomnienia niewygodnego świadka*, tłum. J. Markowski, przedmowa R. Conquest, wstęp i przypisy do wydania polskiego S. Jaczyński i M. Jasiak, Warszawa 1999.
- Tajemnice walizki generała Sierowa. Dzienniki pierwszego szefa KGB. 1939–1963*, red. A. Hinsztein, tłum. A. Janowski, J. Cichocki, Konstancin-Jeziorna 2019.
- Thom F., *Beria oprawca bez skazy*, tłum. K. Antkowiak, Warszawa 2016.
- Włodarkiewicz W., *Rola polskiego wywiadu wojskowego w rozpoznaniu zagrożenia sowieckiego Rzeczypospolitej w latach 1932–1939*, w: *Wywiad wojskowy II Rzeczypospolitej*, red. P. Kołakowski i A. Pepłoński, Kraków 2011.

